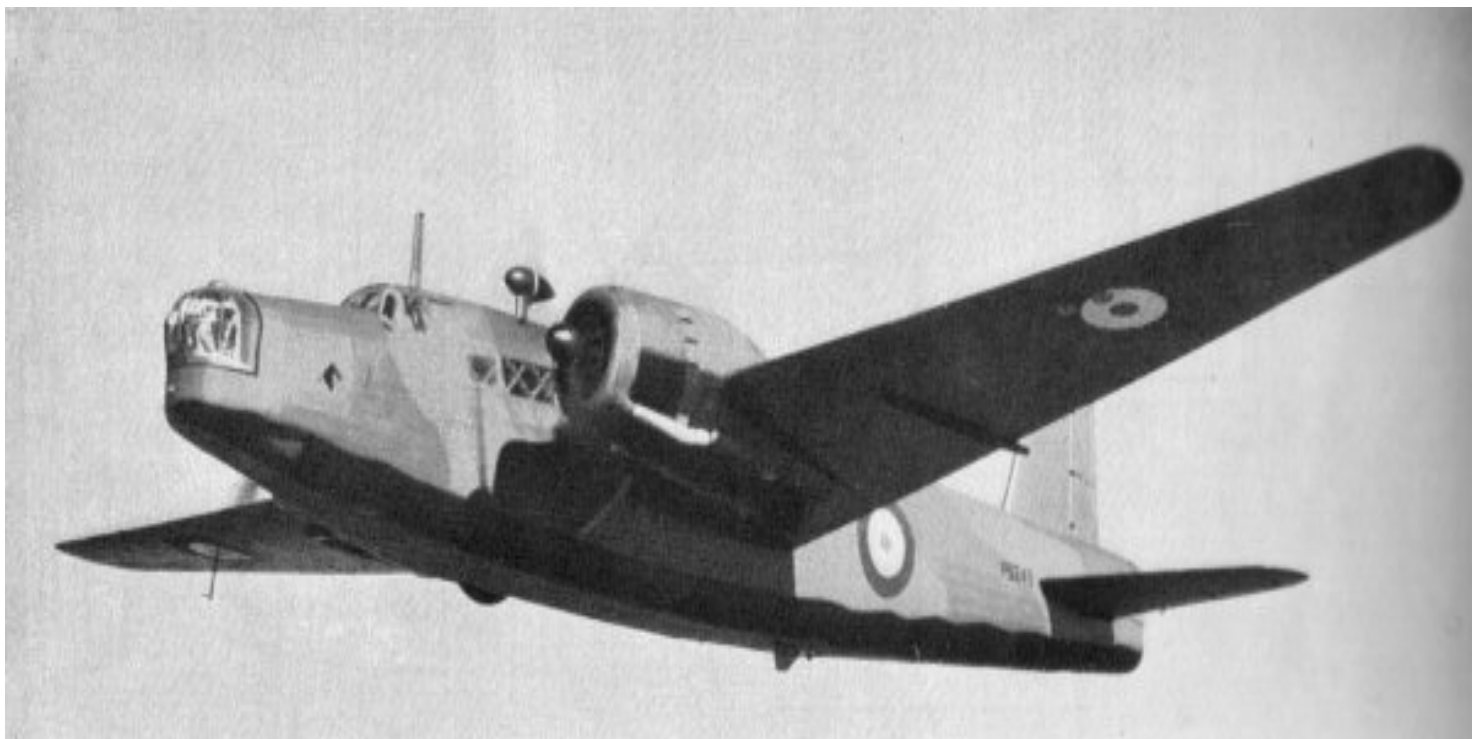

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/wielka-brytania/73601,Royal-Air-Force-we-wrzesniu-39.html>

Vickers Wellington Mk. I. Fot. Wikimedia Commons/domena publiczna

ARTYKUŁ

Royal Air Force we wrześniu '39

OKRES HISTORYCZNY

(1939-1945) II wojna światowa

Autor: WALDEMAR GRABOWSKI 06.09.2020

Czy we wrześniu 1939 r. lotnictwo brytyjskie i francuskie ograniczyło swe bojowe akcje tylko do zrzucania ulotek nad miastami III Rzeszy? Taki właśnie pogląd był formułowany w wielu publikacjach naukowych i popularnonaukowych.

W pracy popularnego i szanowanego autora, prof. Wojciecha Roszkowskiego, znajdujemy jedynie niewielką wzmiankę na temat akcji lotnictwa brytyjskiego i francuskiego.¹ Nieco więcej napisał przed laty historyk emigracyjny Józef Garliński. Choć i on nie ustrzegł się błędów, stwierdzając:

„Brytyjczycy wyprawiali się ponad Rzeszę wyłącznie w celu zrzucania ulotek nawołujących do zaprzestania wojny. [...] Raz tylko dokonano nalotu na niemiecką bazę morską na wyspie Helgoland, ponosząc duże straty.”²

Odmienne przedstawianie działań na froncie zachodnim znajdujemy tylko w nielicznych publikacjach.³

Być może polscy historycy w formułowaniu swoich opinii kierowali się oceną Edgara Jamesa Kingstona McCloughry’ego, wicemarszałka brytyjskiego lotnictwa. Pisał on bowiem w swoich wspomnieniach:

„działalność jego ograniczała się do zrzucania ulotek”⁴. Problem w tym, że uwagę tę odniósł do „czołowego zrzutu lotnictwa strategicznego”, a nie do działań wszystkich jednostek Królewskich Sił Powietrznych.

Blenheimy Mk. IV. Fot. Wikimedia Commons/domena publiczna (wg Wikimedia Commons - autor nieznany)

Akcje ulotkowe

Brytyjczycy nie tylko na Berlin zrzucili ulotki. W nocy z 3 na 4 września 1939 r. dziesięć bombowców Whitley

z dywizjonów nr 51⁵ i 58⁶ przeprowadziło pierwszy nalot na Niemcy, zrzucając ok. 6 mln ulotek na Hamburg, Bremę i Zagłębie Ruhry. Akcję zrzucania ulotek prowadzono intensywnie przez pierwsze dwa tygodnie wojny.

Brytyjczycy już od kilku lat przygotowywali się do wojny propagandowej. Zgodnie z ustaleniami dowództwa sił powietrznych z września 1938 r., rozpoczęcie akcji ulotkowej powinno nastąpić natychmiast po wypowiedzeniu lub ogłoszeniu wojny oraz przed bombardowaniem wybranej strefy wroga.

Pierwszą angielską ulotką była dwustronicowa *Warnung* zrzucona w nocy z 3 na 4 oraz z 8 na 9 września 1939 r.⁷ Brytyjczycy już od kilku lat przygotowywali się do wojny propagandowej. Zgodnie z ustaleniami dowództwa sił powietrznych z września 1938 r., rozpoczęcie akcji ulotkowej powinno nastąpić natychmiast po wypowiedzeniu lub ogłoszeniu wojny oraz przed bombardowaniem wybranej strefy wroga. We wrześniu 1938 r. opracowano tekst ulotki zatytułowanej „*A Message to the German people from the British people*” („Wiadomości dla ludności niemieckiej od ludności brytyjskiej”). W kwietniu 1939 r. zdecydowano, że ulotki mają być zrucane nad gęsto zaludnionymi terenami (bez ponoszenia nadmiernego ryzyka straty samolotów). Operacja o kryptonimie „Nickel” miała być prowadzona z terytorium Wielkiej Brytanii, z lotniskami pomocniczymi we Francji, gdzie zamierzano wysłać również Oddział Balonowy nr 1 „M”.

Operacje lotnicze zrzucania ulotek zostały ograniczone po 16 września ze względu na krytyczne uwagi zgłaszane nie tylko przez Polaków. Wysuwano przede wszystkim zarzut nieadekwatności działań brytyjskich, w sytuacji gdy lotnictwo niemieckie bezkarnie bombardowało polskie miasta i wsie. Naczelne dowództwo brytyjskie podjęło decyzję o zaprzestaniu zrzucania ulotek 19 września, ale już dwa dni później zmieniono decyzję. I odtąd RAF przeprowadzał takie akcje dwa lub trzy razy w tygodniu.

Akcje bojowe

Brytyjczycy rozpoczęli też akcje bojowe, wymierzone głównie w niemieckie siły morskie, ponieważ obawiali się, że *Kriegsmarine* zablokuje Wyspy Brytyjskie. Admiralicja oraz Ministerstwo Lotnictwa przygotowały plan „W.A.7(a)”. Dlatego w bazie Wyton bombowiec Blenheim z obserwatorem z *Royal Navy* był

gotowy do przeprowadzenia fotograficznego rozpoznania portów na północy Niemiec już od 1 września.⁸

Od 2 września w pogotowiu jednogodzinnym znajdowało się sześć dywizjonów wyposażonych w samoloty Hampden. Wieczorem dowództwo bombowców zostało poinformowane, że około północy powinno nastąpić wypowiedzenie wojny Niemcom. W pierwszej kolejności miano przeprowadzić atak na Wilhelmshaven.

Vickers Wellington Mk. I. Fot.

**Wikimedia Commons/domena
publiczna**

Wypowiedzenie wojny nastąpiło o 11.15 w dniu 3 września, a o 12.03 samolot Blenheim Mk IV N6215, którego dowódcą był F/O Andrew McPherson ze 139 Dywizjonu, wystartował do rozpoznania niemieckich portów. Wiadomość o zauważonych okrętach wysłana drogą radiową uległa zakłóceniu, w efekcie została przekazana dowództwu dopiero po wylądowaniu samolotu o 16.50.⁹

Od 2 września w pogotowiu jednogodzinnym znajdowało się sześć dywizjonów wyposażonych w samoloty Hampden. Wieczorem dowództwo bombowców zostało poinformowane, że około północy powinno nastąpić wypowiedzenie wojny Niemcom. W pierwszej kolejności miano przeprowadzić atak na Wilhelmshaven.

O 18.15 do akcji zostało skierowanych osiemnaście samolotów Hampden (dywizjony 44¹⁰, 49¹¹, 50¹² i 83¹³) oraz

dziewięć samolotów Wellington (dywizjony 37¹⁴ i 149¹⁵). Wellingtony powróciły do baz o 22.40, a samoloty Hampden dopiero około północy. Okrętów niemieckich nie odnaleziono z powodu burz i zapadających ciemności.¹⁶ Od 8.00 dnia następnego w pogotowiu jednogodzinnym znajdowało się 27 bombowców Blenheim z dywizjonów 107¹⁷, 110 i 139. W akcji miało wziąć udział także ośmiu obserwatorów z Dowództwa Obrony Wybrzeża.

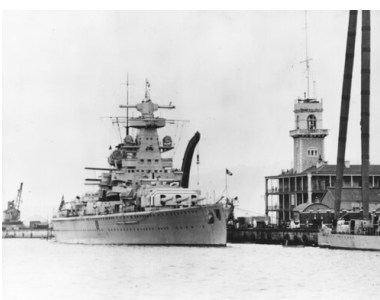
Kolejną próbę zbombardowania bazy niemieckiej w Wilhelmshaven Brytyjczycy podjęli 4 września. Piętnaście samolotów typu Blenheim oraz czternaście Wellingtonów z dwóch dywizjonów (9 i 149) wysłano do akcji między 14.40 a 16.10.

Wynik tych działań był nikły. W dokumentach przytoczonych dziesięć lat temu przez Robina Holmesa zapisano:

„No. 149 Dywizjon, Mildenhall: L4302 S/Ldr Paul Harris – zrzucił bomby na most ponad rzeką Eider; L4265 F/O Bill Macrae – prawdopodobnie zrzucił bomby na Brunsbittel; L4271 Sgt Heayes – zawrócił, zrzucił bomby w morze; L4229 F/Lt J.B. Stewart – prawdopodobnie zrzucił bomby poza Cuxhaven; L4263 Sgt Harrison – zawrócił, zrzucił bomby w morze; L4272 F/Lt A.G. Duguid – zawrócił, zrzucił bomby w morze; L4374 F/O A.F. Riddlesworth – zawrócił, zrzucił bomby w morze; L4270 F/Sgt Kelly – zawrócił, zrzucił bomby w morze. 9 Dywizjon, Honington: Sekcja nr 1 – zaatakowana przez dziewięć Messerschmittów Bf 109E-1s; L4320 S/Ldr L.S. Lamb¹⁸ – zrzucił bomby na statek handlowy (przypisał sobie myśliwiec); Wellington I – L4268, WS-? – F/Sgt I.E.M. Borley – zestrzelony (zginęła cała załoga, 5 ludzi); Wellington I – L4275, WS-H – F/Sgt A.J. Turner – zestrzelony (zginęła pięcioosobowa załoga). Sekcja nr 4 – spotkała ciężki ogień ze statku obrony przeciwlotniczej: L4278 F/Lt Peter Grant; L4287 Sgt Purdy; L4262 Sgt Bowen.”¹⁹

Trzy Blenheimy ze 110 Dywizjonu zaatakowały ciężki krążownik „Admiral Scheer”. W wyniku ich nalotu cztery bomby uderzyły w okręt, ale nie eksplodowały.

Uszkodzony został m.in. krążownik „Emden”. Warto zauważyć, że z tej operacji nie powróciło do baz pięć bombowców Bristol Blenheim.²⁰

Niemiecki ciężki krążownik (tzw. pancernik kieszonkowy) "Admiral Scheer" w porcie Gibraltaru, około 1936 r. Fot. Wikimedia Commons/domena publiczna, źródło: *Official U.S. Navy photo NH 59664 from the U.S. Navy Naval History and Heritage Command*, autor: U.S. Navy

W *The Bomber Command War Diaries* o akcjach z 4 września napisano:

„Po wczesnym rozpoznaniu Blenheimów i 14 Wellingtonów zostało wyekspediowanych, by zbombardować niemieckie okręty wojenne. Pięć samolotów z każdej grupy nie znalazło celów z powodu niskich chmur. Większość pozostałych Blenheimów przeprowadziła ataki z niskiego pułapu na krążownik «Admiral Scheer» i na «Emden» w porcie Wilhelmshaven. Co najmniej trzy bomby uderzyły w krążownik «Admiral Scheer», ale nie eksplodowały; «Emden» został uszkodzony i poniósł jakieś ofiary, kiedy Blenheim rozbił się na jego pokładzie. Pięć Blenheimów zostało postrzelonych, wszystkie lub większość przez artylerię przeciwlotniczą; 107 Dywizjon stracił cztery z pięciu swoich samolotów. W Dowództwie Bombowców panuje przekonanie, że ofiarami wojny byli: por. pilot W.F. Barton i jego załoga (por. J. F. Ross, nawigator kpr. J. L. Ricketts, radiooperator/kanonier 107 szwadronu). Wszyscy zginęli, ponieważ Blenheim N6184 został zestrzelony przez artylerię okrętu «Admiral Hipper». Niewiele wiadomo o Wellingtonach atakujących statki w Brunsbüttel przy ujściu Kanału Kilońskiego. Cztery załogi meldowały, że znaleźli cel bombardowania. Z powodu błędu nawigacji, dwie bomby zostały zrzucone na duńskie miasto Esbjerg, 110 mil na północ od Brunsbüttel, i dwie osoby zostały zabite. Kilka z Wellingtonów zostało zaatakowanych przez niemieckie myśliwce i dwa Wellingtony zginęły.”

O tym ataku Brytyjczyków pisał niemiecki admirał Karl Dönitz:

„04.09. nastąpił pierwszy nalot lotnictwa angielskiego na śluzy w Wilhelmshaven i okręty stojące w porcie. Z ogromną dzielnością i poświęceniem Anglicy nadlecieli lotem koszącym, nie osiągając jednak większych

sukcesów. Wraz z oficerami okrętów podwodnych obserwowaliśmy ten nalot z bazy pływającej okrętów podwodnych w Wilhelmshaven. Skuteczne odparcie nalotu natchnęło oficerów optymizmem.”²¹

Straty Brytyjczyków nad Wilhelmshaven: cztery Blenheimy ze 107 Dywizjonu (N6184, N6188, N6189, N6240) oraz jeden ze 110 Dywizjonu (N6199); łącznie 4 września 1939 r. Brytyjczycy stracili siedem samolotów z trzydziestu biorących udział w akcji.

Straty osobowe w 9 Dywizjonie:

- - załoga Wellingtona I L4268 – F/S Ian Edward Maitland Borley (365199), Sgt George Miller (580160), Cpl George William Park (524855), LAC Harry Dore (531093), AC2 Robert Henderson (618765);
- - załoga Wellingtona I L4275 – F/S Albion John Turner (561939), Sgt Donald Edward Jarvis (565602), Sgt Bertie Greville Walton (550292), AC2 George Thomas Brocking (546065), AC2 Kenneth George Day (549741) – Becklingen War Cemetery.

W 107 Dywizjonie:

- - załoga Blenheim IV N6184 – F/L William Frank Barton (34213), F/O John Frederick Ross (39340), Cpl James Leslie Ricketts (519859);
- - załoga Blenheim IV N6188 – P/O William Joseph Murphy (39748) – Sage War Cemetery (Germany), Sgt Leslie Robert Ward (564477) – Hamburg Cemetery (Germany)²², AC2 Edward Pateman (548974) – Sage War Cemetery (Germany);
- - załoga Blenheim IV N6189 – F/O Herbert Brian Lightoller (37884), Sgt Owen Lobb Dunkirk Howells (564670) – Sage War Cemetery (Germany), AC1 Ernest William Lyon (546679);
- - załoga Blenheim IV N6240 – Sgt Albert Stanley Prince (580195), Sgt G F Booth (561012) – Stalag 357 Kopernikus, AC1 L J Slattery.

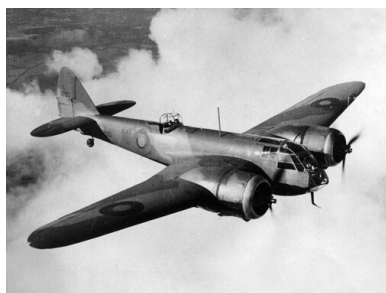
W 110 Dywizjonie:

- - załoga Blenheim IV N6199 – F/O Henry Lovell Emden (36138), Sgt Stanley George McKenna Otty (509143), Sgt Raymond Charles Grossey (516460), AC1 Ralph Evans (537187).
-

Tylko we wrześniu 1939 r. brytyjskie lotnictwo bombowe straciło 39 samolotów (z tego 11 w czasie lotów szkolnych i treningowych). Zginęło 67 osób z personelu latającego. Lotnictwo francuskie straciło 58 samolotów,

zginęło 60 osób z personelu latającego.

W dniach 5 i 6 września rozpoznanie floty niemieckiej prowadziły pojedyncze Blenheimy. Jeden lot był nieudany z powodu niskiej podstawy chmur. Natomiast w trakcie drugiego lotu zlokalizowano kilka krążowników i niszczycieli o 5 mil od Helgoland. Znow w wyniku kłopotów z łącznością radiową wiadomości te zostały przekazane dopiero po powrocie samolotu z lotu. Z uwagi na późną porę dnia oraz przypuszczenia, że niemieckie okręty powrócą do bazy przed dotarciem samolotów nad cel – akcji bojowej nie podjęto. W tym czasie w bazach czekało w pogotowiu sześć samolotów z 49 Dywizjonu oraz trzy samoloty z 83 Dywizjonu RAF.²³

Blenheim Mk. I. Fot. Wikimedia Commons/domena publiczna, źródło: Canadian Forces (wg Wikimedia Commons - autor nieznany)

Tylko we wrześniu 1939 r. brytyjskie lotnictwo bombowe straciło 39 samolotów (z tego 11 w czasie lotów szkolnych i treningowych). Zginęło 67 osób z personelu latającego.²⁴ Lotnictwo francuskie straciło 58 samolotów, zginęło 60 osób z personelu latającego.²⁵

W interesie państwa polskiego leży utrzymywanie przyjaznych stosunków z władzami Zjednoczonego Królestwa oraz kultywowanie pamięci o wspólnej walce z Niemcami. Dlatego władze Rzeczypospolitej powinny odznaczyć pośmiertnie 24 brytyjskich lotników poległych w pierwszym nalocie na bazę *Kriegsmarine*.

Najodpowiedniejszym odznaczeniem byłby w tym wypadku Krzyż Walecznych.

Tekst pochodzi z numeru 9/2019 „Biuletynu IPN”

---

¹ W. Roszkowski, *Najnowsza historia Polski 1939-1945*, Warszawa 2011, s. 13.

² J. Garliński, *Polska w drugiej wojnie światowej*, Londyn 1982, s. 37.

³ T. Pawłowski, *Plan Z i jego realizacja*, „Technika Wojskowa. Historia” 2012, nr 5, s. 13.

⁴ E.J. Kingston McCloughry, *Kierowanie wojną*, Warszawa 1959, s. 113.

⁵ Trzy bombowce Whitley dokonały zrzutu ulotek nad północnymi Niemcami.

⁶ Siedem bombowców Whitley dokonało zrzutu ulotek nad Zagłębiem Ruhry. Dwa bombowce rozbiły się przy lądowaniu na terenie Francji.

⁷ K. Kirchner, *Flugblätter aus England 1939/1940/1941. Bibliographie Katalog*, Erlangen 1978, s. 2, 6-7, 276, 363 - tu wykaz operacji lotniczych z miejscami zrzutu ulotek.

⁸ Zob. *The R.A.F. in the bombing offensive against Germany*, t. II: *Restricted bombing September 1939 - May 1941*, London, b.r.w., s. 55-57.

⁹ The National Archives (dalej: TNA), AIR 27/958/2. Załoga, w której skład wchodził Cdr. Thompson, wykonała 75 fotografii niemieckiej bazy. Zob. także R. Holmes, *The Battle of Heligoland Bight 1939. The Royal Air Force and the Luftwaffe's Baptism of Fire*, London 2009, s. 19-20.

¹⁰ Dywizjon stacjonował w Paddington. 3 września 1939 r. wystartowało dziewięć Hampdenów na rozpoznanie Morza Północnego. Były to samoloty: L.4183 (W/Cdr. J.N. Boothman, P/O Hunn, Sgt J.C. Chesters, AC1 T. Gibbin); P.1173 (A/F/L T.C. Weir, P/O W.M. Smith, Sgt F. Watson, AC1 W. Brooks); L.4085 (P/O R.J. Sansom, Sgt V. Coveyduck, AC1 H. Humphreys, LAC. W. Crook); L.4089 (P/O H.W. Robson, Sgt E. Reeman, AC1 W. Davidson, AC2 A. Halfpenny); L.4087 (Sgt E. Farmer, Sgt H. Moyle, LAC J. Sugden, AC2 J. Taylor); L.4100 (F/S E. Cook, Sgt C. Nicoll, Sgt D. Seager, AC1 J. Evans); L.4154 (P/O J.A. Stuart, Sgt J. Smyth, Sgt W. Lodge, AC2 A. Coldicott); L.4074 (Sgt W. Jeffrey, Sgt W. Ison, LAC H. Lacey, AC1 F. Preston); L.4171 (P/O D.J. Penman, Sgt W. Hill, AC1 P. Gurnell, AC1 J. Lyttle). Samoloty wystartowały o 18.15-18.30, a powróciły między 23.35 a 00.25 - TNA, AIR 27/447/2, k. 9-10.

¹¹ 3 września 1939 r. dywizjon stacjonował w Scampton. Wystartowały trzy Hampdeny na rozpoznanie Morza Północnego. Były to samoloty: L.4036, L.4040 oraz L.4093; dowodzili nimi F/L G.F. Lerwill, F/O R.A.B. Learoyd, Sgt T.P. Pratt. Samoloty wróciły do bazy o 22.30 - TNA, AIR 27/480/1, k. 7.

¹² Według strony www.raf.mod.uk pierwsza misja bojowa dywizjonu miała miejsce 14 grudnia 1939 r., kiedy to jedenaście Hampdenów brało udział w rozpoznaniu Morza Północnego. Zob. TNA, AIR 27/485/1, k. 7-7v.

¹³ Dywizjon stacjonował również w Scampton. 3 września 1939 r. wystartowało sześć Hampdenów na rozpoznanie Morza Północnego. Zob. TNA, AIR 27/686/1, k. 7-8.

¹⁴ Sześć Wellingtonów poleciało na rozpoznanie Morza Północnego 3 września 1939 r. Były to Wellingtony Mk I o numerach L4328 (F/L L.J.S. Dickins, F/O F.L. Witchfield, Sgt Rootledge, AC Betts, AC Lowe); L4332 (F/S Gray, Sgt McCauley, Sgt Ward, AC Baker, Cpl Wardle); L4352 (F/L Apflesy, F/O Vaucman Williams, P/O MacBonmd, Sgt Norris, AC Barston, AC Clark); L4349 (Sgt Fletcher, Sgt Brown, Sgt Rayne, Cpl Curnow, LAC Nattingman); L4347 (F/O Simmons, P/O Sharp, Sgt Stangway, AC Hill, AC Bowen) – zob. TNA, AIR 27/388/1, k. 7-10.

¹⁵ Trzy Wellingtony rozpoznawały Morze Północne 3 września 1939 r., 4 września osiem Wellingtonów poleciało zbombardować niemieckie okręty w Brunsbuttel. Jeden zrzucił bomby nad celem.

¹⁶ *The R.A.F. in the bombing offensive against Germany*, t. II: *Restricted bombing September 1939 – May 1941*, London, b.r.w., s. 55-57.

¹⁷ Zob. TNA, AIR 27/841/3, k. 15.

¹⁸ Załoga tego samolotu zginęła 30 września 1939 r.

¹⁹ R. Holmes, *The Battle of Heligoland Bight...*, s. 25.

²⁰ *The Daily Telegraph. Story of the war 1939-1941*, ed. D. Marley, London 1942, s. 13; I. Majski, *Wspomnienia ambasadora radzieckiego*, t. III: *Wojna 1939-1945*, Warszawa 1970, s. 14-15; C. Bekker, *Atak na wysokości 4000. Dziennik wojenny niemieckiej Luftwaffe 1939-1945*, Warszawa 1999, s. 61-64; K. Dönitz, *10 lat i 20 dni. Wspomnienia 1935-1945*, Gdańsk 2004, s. 61; K. Kuska, *Bomber Command w pierwszym etapie wojny powietrznej nad Europą*, „Militaria” 2008, nr 6, s. 13.

²¹ K. Dönitz, *10 lat i 20 dni...*, s. 61.

²² Pochowany w tym czasie na wyspie Helgoland.

²³ Zob. TNA, AIR 27/690, k. 3.

²⁴ W.R. Chorley, *Royal Air Force Bomber Command Losses of the Second World War*, t. I: *Aircraft and Crews lost during 1939-1940*, Hinckley 2005, s. 14-17.

²⁵ S. Tetera, *Wojna powietrzna nad frontem zachodnim we wrześniu 1939 r.*, „Historia. Technika Wojskowa” 2015, nr 5, s. 49.

COFNIJ SIĘ